

A SZENT ORSOLYA-REND NŐVÉREINEK TEVÉKENYSÉGE A KISVÁRDAI TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETBEN

SEBŐK SZILVIA

„Amilyen a tanító, olyan lesz az iskola; amilyen a tanítóképző, olyan lesz a tanító”⁶³ – vallották az oktatáspolitikai vezetői és a pedagógusok, hiszen a kultúra-közvetítés egyetlen olyan intézménye, amely szinte minden állampolgárhoz elért, a nép-, majd később az általános iskola volt, főszereplőjével, a jövő nemzedékek tanítójával, akit itt készítettek fel hivatására. A fenti kijelentést magukénak érezték a Szent Orsolya-rend nővérei is, kiegészítve a „*Cor unum et anima una! Serviam!*” jelmondatukkal. Magas szintű oktató-nevelő munkájuk feltárásának, valamint a rend történetének azonban még csekély feldolgozottsága van. A kutatás egyrészt az oktatástörténet és rendtörténet szempontjából lényeges, másrészt az egykori alma mater 2018-ban ünnepli fennállásának 100. évfordulóját, s ennek méltó emléket állítana az orsolyiták tevékenységének bemutatása.

A kisvárdai Szent László Katolikus Szakközépiskola jogelődjének múltjáról kevesen írtak, annak ellenére, hogy a nővérek régi tanintézetének jó hírneve, családias melegsége elevenen él a köztudatban. Története magán hordozza az egyházi iskolák általános jellemzőit: egyfelől az igényes pedagógiai színvonalat, nagy tudású tanárokat; másfelől az anyagi nehézségeket és végül kényszerű beszüntetésüket az 1940-es évek végén. A tanítóképzés megszervezése nagyon fontos feladat volt az itt élők számára, hiszen a megye az analfabéták számát tekintve első helyen állt az 1920-as népszámlálás alapján.⁶⁴

Tanulmányom célja e hatalmas szellemi örökség egy részletének ismertetése: a rendalapító Szent Angéla tevékenysége, a kisvárdai Szent Orsolya-rendi Tanítóképző Intézet létrejöttének története, tárgyi feltételeinek alakulása, a tanító-nevelő munka és a gyakorlati képzés.

⁶³ Donáth, 2008. XI.

⁶⁴ Néző–Szivák, 1999. 247.

A rendalapító: Merici Szent Angéla

A Szent Orsolya-rend alapjait 1535 novemberében tette le Merici Angéla az itáliai Bresciában. Szándéka kezdetben csak a szegény lányok hitoktatására irányult, de lassan a nők teljes nevelésére is kiterjedt figyelme. Elsősorban nekik kívánt társadalmi menedéket és lelki támaszt nyújtani. Célja a köré seregülő leányok és asszonyok erkölcsi megújulásra való nevelése, az Isten- és emberszeretetre való törekvés volt; mindez fogadalmi elkötelezettségek nélkül. A közösséget a 4. században vértanúhalált halt brit királylányról, Szent Orsolyáról nevezte el.

Itáliában Borromeo Szent Károly segítette működésüket. A helyi püspök 1536-ban elfogadta az első Szabályokat. Az alapító ebben kifejtette, hogy tevékenységük tekintetében mindenütt a helyi követelményekhez igazodnak, ezért a városokban, Milánóban, Cremonában, Firenzében, majd Veronában önálló kongregációként tevékenykedtek saját rendelkezésük szerint. 1544-ben III. Pál pápa szintén elfogadta szabályaikat, ezt követően Franciaországban is megépültek házaik. Angéla halála után azonban vissza kellett térniük a zárt apácarendekre vonatkozó előírásokhoz, ugyanis a Szentszék 1566-ban elrendelte a „nem klauzúrás” rendek föloszlatását. Az orsolyitáknak is renddé kellett válniuk a szó klasszikus értelmében, ezért 1612-ben a párizsi kongregáció nővérei ünnepélyes fogadalmat tettek, és szigorú pápai klauzúrában éltek tovább, átvették az ágostonos regulát, ezzel megalakult a monasztikus ág. Ettől kezdve beszélhetünk hivatalosan a „Rend”-ről. Szolgálatuk a bentlakó növendékek tanítására összpontosult (internátus), de a szegény leányok számára ingyenes iskolákat is fenntartottak (externátus). 1620 után az apácák letelepedtek a Németalföldön, 1660-ban pedig Bécsben. Magyarországra Szelepcsényi György prímás hívta meg a nővéreket. Első iskolájukat Pozsonyban nyitották meg 1676-ban. Az elkövetkező 100 évben sorra alakultak rendházaik szerte az országban: Kassán (1698), Varasdon (1703), Nagyszombatban (1724), Győrben (1726), Nagyszébenben (1733), Sopronban (1747), Nagyváradon (1772), Kisvárdán (1918)¹.

1900-ban az autonóm házak vállalták az egyesülést Rómával, és elfogadták az egységes kormányzást, így jött létre a Szent Orsolya Rend Római Uniója, melyet XIII. Leó pápa jóváhagyott. Ennek tagja lett a Magyar Tartomány is.

A kisvárdai Szent Orsolya-rendi Tanítóképző Intézet megalakulása

Az iskolaalapítás története az 1883-as évre nyúlik vissza. Báró Horváth Jánosné ekkor adományozott Ung megyében erdőbirtokot a kisvárdai római katolikus egyháznak egy leánynevelő intézet létrehozására. A birtokot később eladták, s az érte kapott pénz az Egri Ájtatos Alapítványi Hivatalnál „*Leánynevelde Alap*”

¹ Puskely, 1998. 922.

címen már 43 ezer koronára gyarapodott. Ezt növelte még 22 ezer koronával az időközben megszűnt kisvárdai Római Katolikus Nőegylet Angyalossy Pálné jóvoltából. A városi köznemesség 90 ezer koronával rendelkezett, valamint ehhez hozzájárult dr. Szmracsányi Lajos egri érsek 20 ezer korona összeggel.²

1917-ben kedvező helyzet mutatkozott az alapító szándékainak megvalósítására, bár az egyházi vezetőség a háborús helyzetre való tekintettel már korábban elkezdett érdeklődni a szerzetesrendeknél, hogy vállalnák-e az iskolaalapítást és az ezzel járó szervezőmunkát a városban. Egyedül a Szent Orsolya-rend mutatott érdeklődést. Az iskolaépítés ügyében Erős Ferenc levelet írt a győri zárda rendfőnöknőjének, s egy kisvárdai küldöttség (Dömötör György plébános és Szmracsányi László ügyvéd, földbirtokos) Pozsonyban felkereste M. Irtzing Ignáciát, akinek vázolták elképzelésüket. A tartományfőnöknő ezután Kisvárdára utazott, hogy megtekintse az akkor négy tanteremből álló elemi iskola épületét, melyben tanítói lakások is voltak. Átmenetileg itt kellett volna megkezdeniük munkájukat a szerzetesnővéreknek, mivel semmi kilátás nem volt a zárda céljainak megfelelő épület megvételére. A főnöknőnek nagyon megtetszett a szomszédos telek parkjában lévő kúriászerű épület, és közölte, hogy az ingatlan megvásárlása esetén a rend zárdát és iskolát is alapítana. A birtok eredetileg az Eszterházy-család tulajdonában volt, de az eladáskor már özvegy Reizman Lajosné izraelita asszony birtokolta, aki anyagi problémák miatt értékesítette.

1917. április 9-én megkötötték a szerződést a 4 hold és 374 négyszögöl nagyságú területről. Ezt követően M. Ignácia újra a városba érkezett, hogy az iskolaalapítással kapcsolatos szándékait közölje a képviselőtestülettel. Részükről megfogalmazódott az az igény, hogy a népiskolán kívül valamilyen középiskola is indulhasson, mivel a legközelebbi és egyetlen leányiskola Nyíregyházán volt, katolikus leány-középiskola pedig csak Debrecenben és Egerben működött. Ennek biztosítékaként a testület ígéretet tett arra, hogy 9 ezer koronával támogatni fogja az iskola beindulását, illetve évenként segíyezi majd. A rendfőnöknő kilátásba helyezte a tanítóképző és az internátus megnyitását, amennyiben sikerül a tanításhoz szükséges megfelelő tagokat Kisvárdára küldenie. Bejelentette, hogy az iskolaalapítást vallási tolerancia figyelembevételével kívánja megvalósítani. Így akarta elosztatni a kételyeket a zárda létrehozásával kapcsolatban, ugyanis a többi felekezet a katolikusok nagyarányú beáramlásától tartott.

1918. április 18-án már ténylegesen megkezdődött a szervezőmunka: „*Csendesen, szerényen, ahogy hivatásukhoz illik, érkeztek meg délután községünkbe az Orsolya-szüzek, hogy kezükbe vegyék a katolikus leánynevelés ügyét*”³ – tudósított a Felsőszabolcsi Hírlap. A küldöttség, amelynek tagja három nővér és M. Alojzia kinevezett főnöknő volt, megtekintette az épületet, majd kijelölte a ká-

² Szabó, 1985. 59–61.

³ Az Orsolya-szüzek érkezése. Felsőszabolcsi Hírlap, 1918/27. 2.

polnának alkalmas helyet. A telken állt még egy hosszú, keskeny épület, ahová egy ideiglenes tanterem és a gazdasági helyiségek (konyha és mosoda) felállítását tervezték. Ezután közzétették az alábbi felhívást:

„A Szent Orsolya-rendi szerzetesnők internátussal összekapcsolt római katolikus jellegű nevelő intézetet létesítenek, amely már 1918. évi szeptember havában nyílik meg. Az intézet

- a) nyilvánossági joggal felruházott, hatosztályú elemi leányiskolára*
- b) négyosztályú tanítónőképzőre és*
- c) továbbképző női magántanfolyamra terjed ki.*

A tanítónőképzőt fokozatosan állítják fel, a továbbképző magántanfolyam polgári iskolát végzett növendékeket nyelvekben, zongorában, rajzban, festészetben, kézimunkában és háztartási ismeretekben óhajt tovább tanítani. Az internátusba vallási különbség nélkül fogadnak be növendékeket, akik esetleg más kisvárdai iskolát látogathatnak. Előjegyzéseket felvételre az intézet főnöknője már most elfogad.”⁴

A személyi és pénzügyi feltételek kedvező alakulása, valamint a Vallás és Közoktatási Minisztérium 90301/1918. sz. rendelete lehetővé tette, hogy 1918. szeptember 12-én az elemi leányiskola mellett az internátussal is rendelkező tanítóképző szintén megkezdje működését 30 növendékkel. Az elemibe 282 tanuló (ebből 9 református és 5 izraelita) iratkozott be.

Működési és szervezeti változások

1918-ban a képző első osztályába jelentkezettek közül 18 fő bentlakást kért. Az internátust, mely 26 növendék befogadását tette lehetővé a kastélyépületben, a rendi szabályzatnak megfelelően, a klauzurális résztől elkülönítve alakították ki. A lányok számára négy szobát rendeztek be lakóhelyiségként. Volt egy közös tanuló- és egy zongoraterem, de a tornaterem egyelőre hiányzott. Az ebédlő a máterekével közös volt, de eltérő időpontban étkeztek. Az első évben a tanítóképző terméül az internátus tanulótermét használták.

Mind az internátust, mind a képzőt a rendi szabályokat tartalmazó Szokások könyvében olvasható előírásoknak megfelelően rendezték be: *„a termek legyenek világosak, tágasak, szellősek (...) A bútorzat legyen tartós, kényelmes és jó ízlésű. El kell látni minden megkövetelt felszereléssel, hogy nevelői működésünk a legjobbak közé emelkedhessen.”⁵*

A tanítóképző elhelyezése a későbbiekben a római katolikus plébánialak megvásárlásával – mely a rend telkének szomszédságában állt – oldódott meg átme-

⁴ Új iskola Kisvárdán. Felsőszabolcsi Hírlap, 1918/27. 2.

⁵ Szokások könyve a Szent Orsolya-rend Uniója számára, 1934. 166.

netileg. A közbirtokosság parókia építésének céljából telket ajándékozott az egyházközségnek, az egri érsek pedig a zárdá helyett kifizette a régi épület vételárát.

1920-ban már 5 kataszteri hold és 711 négyszögöl nagyságú volt a rendház területe. Még ebben az évben a közbirtokosok a közelben fekvő 4 holdnyi Várkertet ajándékozták a rendnek, melyet az Országos Földbirtokrendező Bíróság 16 holddal kiegészített.⁶ Az így megnövelt terület a lehetőségek tárházát jelentette a tanulóknak a gazdasági és kertészeti ismeretek elsajátításához.

Az intézmény két iskolája hamarosan benépesült. Az újabb osztályok indulása és az intézeti létszám növekedése azonban elhelyezési gondokat okozott. Átmeneti megoldásként az iskolás lányok a zárdán kívül, a római katolikus fiúiskolában nyertek elhelyezést. Liptay Béla kormányfőtanácsos közbenjárására Klebelsberg Kunó vallási és közoktatási miniszter 800 millió államsegélyt adott a rendház elemi leányiskola épületének felépítésére. Az Orsolya-rend ezt hosszú lejáratú kölcsönrel egészítette ki, s kezdetét vehette az építkezés, melyben a tanítóképző is helyet kapott. Ez a mai Szent László Szakközépiskola épülete.

1926. október 10-én hirdették ki az építési tervpályázat eredményét, melyet a helybeli építész Tutkovics György nyert el. Még ezen a napon megtörtént az alapkövetel is. A létesítmény 30 méter hosszú volt, és 5 tanteremből állt. Az építkezés szempontjából jelentős volt M. Ignácia római általános főnöknőhelyettes és M. Pichler Alfonza magyar tartományfőnöknő 1929. áprilisi látogatása, amikor is pártolól foglaltak állást az intézmény építése, fejlesztése mellett. A kisvárdai zárdá főnöknője, M. Riszner Armella 1925 és 1936 között sokat fáradozott azon, hogy az újabb bővítésekhez szükséges összegeket előteremtse. Az ügy mellé állt a város képviselőtestülete is, így 1929-ben 1200 pengős támogatást nyújtottak át. Ennek köszönhetően a rendházat 1929-ben, az internátust 1933-ban adták át. A zárdá impozáns épületében laktak az apácák, és itt volt a kápolna is. Az építményt nagyon szép park és kert vette körül, melynek területe a mai sportpályáig ért.

Magyarországon a tanítóképzés ötévesse alakítása az 1920-as évek elején valósult meg. Először hatosztályos képzést terveztek, de az egyre súlyosbodó gazdasági helyzet miatt nem tudták kivitelezni. Végül a kormány 1923. évi 81.986. sz. rendelete a tanítóképzést öt évfolyamban határozta meg. A kisvárdai képzőben a tanulmányi idő ennek megfelelően öt év lett. Továbbá az 1927–28. tanévre az Orsolya-rend megszervezte és megnyitotta saját polgári leányiskoláját is Kisvárdán.

Minden törekvés ellenére az elemi, polgári és tanítóképezde még mindig egymástól elkülönült helyen működött, emiatt 1942-ben szükségessé vált az építkezés folytatása. Az akkori házfőnöknő M. Köbli Ignácia ezen év április 24-én államsegélyt kért a vallási és közoktatási minisztertől, s ennek elnyerésével kívánta végrehajtani a további fejlesztéseket. A háborús idők nehéz anyagi körülményei mellett a fáradságos utánajárásnak és a 120000 pengő államsegélynek köszönhetően

⁶ A Szent Orsolya-rendűek vezetése alatt álló kisvárdai Római Katolikus elemi népiskolai Tanítóképző Intézet 1918–1919. évi értesítője. 10. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

még 1942-ben sikerült felépíteni a tornatermet, majd 1943-ban az épület jobboldali szárnyát. Az építés eredményeképpen az intézmény 200 m²-es tornateremmel, öltözővel, szertárral, mosdóval, testnevelő tanári szobával, zene- és rajztermekkel, fogadószobákkal, előadóteremmel és különböző szertárakkal bővült.⁷ A világháborús harcok és bombázások idején az épületben csak kisebb károk keletkeztek, összesen 6 osztálytermet kellett felújítani 26800 Ft értékben.⁸

A tanítóképzés alakulásában az 1938–39-es tanév jelent mérföldkövet. Az 1938. évi XII. és XIV. törvénycikk a 4 éves líceum után a 2 éves tanítóképző akadémiák megszervezését rendelte el. A törvény értelmében az 5 éves képezdét ettől az évtől kellett folyamatosan líceummá alakítani (gyakorlati irányú középiskola volt, mely érettségivel zárult, s jogosítványt adott a tanítóképző akadémiákra való továbbtanulásra) vagy megszüntetni. Az akadémiai képzés végén a jelöltek az államvizsgán szereztek volna tanítói oklevelet, azonban ennek megszervezése elmaradt. A háborús viszonyok következtében fellépő tanítóihiány miatt a líceumnak csak az I–III. évfolyama indult, a tanulók ezután a képző IV. és V. osztályában folytatták tanulmányaikat. A képzés továbbra is 5 éves maradt, és a középfokú iskolában folyt.

Kisvárdán a folyamatos kiépítés nem történhetett meg, mert Kassa Magyarországhoz való visszacsatolásakor a rend úgy határozott, hogy az előreláthatólag csekély létszámú iskolát nem tartja fenn, mivel az „ösi” kassai intézetet kellett ellátni tanárokkal.⁹ Az átszervezés idején háztartási-gazdasági iskolát hoztak létre, amelyhez az 3239/1939. sz. érseki leirat adott engedélyt. A Vallás- és közoktatásügyi Minisztérium a 69628/1939. V/2. számú leiratában meghatározta az iskola címét: „*Kétéves háztartási-gazdasági továbbképző tanfolyam*”¹⁰ Itt tanultak tovább a polgári iskolából kikerültek.

A kisvárdai tanítóképzőben lehetőség volt a líceumban való továbbtanulásra, s ennek megfelelően 1946-ban itt volt az első érettségi. Ennek oka az volt, hogy a lányok esetében jobban számítottak arra, hogy nem akarnak szakdiplomát szerezni. Az iskolaszervezeti változások az oktató-, nevelőmunka színvonalát nem rontották, mert a szakrendszerű tanítás érdekében igyekeztek megfelelő végzettségű és igényes tanárokat keresni.

A második világháború Magyarország számára új korszakot jelentett. Az országot megszálló szovjet csapatok, valamint a hazatérő kommunisták idővel átvették a hatalmat és megkezdődött a szocializmus kiépítése. A vallásos világra nézve ez nem sok jót ígért. Fokozatosan megkezdődött az egyházi személyek üldözése és

⁷ MNL OL IT. 93576/943.

⁸ Kisvárdai Szent László Egyházi Középkiskola Irattára. Iskolai Törzskönyv, 1948. április 16.

⁹ MNL OL 502. 10. t. 112797/1942.

¹⁰ Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend kisvárdai házának krónikája, 1939. április 21. Kézirat. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

elítélése (Mindszenty-per 1949, Grósz-per 1951), az egyházi vagyon államosítása. Azonban az 1945 utáni évek áttekintése már meghaladja e tanulmány kereteit.

Személyi tényezők alakulása az intézményben

A kisvárdai tanítóképző létszáma 1918–1950-ig 2289 hallgató volt. 1918 és 1948 között a tanulók felekezeti megoszlása a 2167 fő esetében a következőképpen alakult: római katolikus 1325 fő; görög katolikus 359 fő; református 372 fő; ágostai hitvallású evangélikus 23 fő; izraelita 85 fő; unitárius 3 fő.

A szociális helyzetet vizsgálva a szülők foglalkozás szerinti megoszlása alapján az tapasztalható, hogy főként fizikai dolgozók, földművesek, kisiparosok gyermekei jártak a tanítóképzőbe, melynek elvégzése a biztos állás lehetőségét és a társadalmi előrelépés reményét jelentette számukra. Kutatásom során bebizonyosodott, hogy ezekben az intézményekben a szegényebb néprétegekből származók tanultak, annak ellenére is, hogy a hallgatók tandíjat fizettek, melynek összege 200 korona volt, beiratkozási illetékként 35, kollégiumi díjként pedig 2000 koronát kellett beadni.

Az intézménybe való felvétel az 1914-es rendtartásnak megfelelően, a tanárt-estület javaslatára a vallás- és közoktatási miniszter hatáskörébe tartozott. Az első évfolyamra az állami rendelkezéseknek megfelelően egészséges, 14. életévüket betöltött tanulókat vettek fel, akik még nem voltak 18 évesnél idősebbek, s a felső népiskolát vagy a polgári iskolának az alsó négy osztályát elvégezték. A népiskolában végzeteknek felvételi vizsgát kellett tenniük magyar nyelvtanból, történelemből, földrajzból és számtanból. Az intézménybe való végleges felvétel az orvosi és zenei hallási vizsgálat eredményétől függött. A tanítóképzőbe nem kerülhettek be a raccsolók, selypítők vagy bármely más beszédhibában szenvedők, valamint a bizonytalan vagy hiányos zenei hallásúak, gyenge testalkatúak, szintévesztők. Ez a felvételi eljárás egészen 1948-ig jellemző volt. 1928-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 25452/1928. sz. rendelete csak a jeles vagy legalább jó tanulmányi eredményű növendékek jelentkezését engedélyezte. A felvételnél a kifogástalan erkölcsi magatartás is elsőrendű szempont volt. Nagyon ügyeltek, hogy a nép leendő tanítói eleget tudjanak tenni az elvárásoknak, elhivatottak legyenek, s valóban szellemi vezetőkké váljanak egy-egy település életében. Az 1929-ben megjelenő új rendtartási szabályzat a felvételnél előnyben részesítette azokat a jelentkezőket, akiknek a szülei a tanügy terén dolgoztak, köztisztviselők voltak, vagy sokgyermekes családból származtak. Ezen új szempontok bevezetése Radnai Oszkár szerint „*inkább méltányosságot, mint célszerűséget szolgált*”.¹¹ Szerinte a szociális és karitatív szempontok mellett az egyéni értékeket is figyelembe kellett volna venni, s ennek a tanulmányi eredményen kellett volna alapulnia, éppen emiatt tartotta fontosnak a felvételi vizsgát.

¹¹ Radnai, 1931. 216–219.

1938 és 1944 között a háborús időszak miatt növekedett a tanulólétszám; egyre több volt a bejárók száma, ami a kollégiumi férőhelyek hiányával és a szociális helyzet romlásával is magyarázható.

Az 1918-ban nyíló kisvárdai zárda és tanítóképző alapító pedagógusai dr. Mayer György megbízott igazgató, Bury Alajos hittanár (később az intézmény vezetője), M. Szalay Evangélista és Wendrinszky Filomena tanárok Pozsonyból, M. Horváth Alojzia házfőnöknő Győrből, M. Dietl Antonia kisegítő tanítónő (szintén Pozsonyból) voltak.¹² A későbbiekben 2 igazgató, 18 tanár, 38 óraadó, 19 hitoktató és 7 gyakorlóiskolai tanító végezte itt a munkáját.

Az első igazgató dr. Mayer György a helyi főgimnáziumból mint ideiglenes megbízott vállalta el az iskola megszervezését. 1921. április 20-ig, a végleges intézményvezető kinevezéséig, két és fél éven keresztül vezette az intézetet. Személyében a bölcs, tapasztalt vezető biztosítottak látták, tapintatos lelkületével a tantestülethez és a növendékekhez is közel állt. Őt Bury Alajos intézeti hittanár, kerületi tanfelügyelő követte 1939-ig. Kisvárdán a 18 nevelő több évet eltöltött, közülük csupán öten távoztak rendi érdekből más zárdába vagy iskolába, a rend ugyanis fontosnak tartotta a szerzetesnők zárdai életében a lakhely állandóságát. A képzők arra törekedtek, hogy tanáraik a lehetőségeknek megfelelően tanítóképző intézeti tanári végzettséggel rendelkezzenek, s ennek megszerzésében támogatta is őket.

1924 novemberében M. Wahl Róza főnöknő 3 nővérnek kért felmentést a klauzúra alól, hogy vizsgázni mehessenek. Az évek során M. Szlávik Juliannát gyakorlóiskolai tapasztalattal küldték el a tanári diploma megszerzéséért. M. Vitál Szaniszla, Sr. Korcsmáros Alfonza és Sr. Fletóth Stefánia a szegedi Apponyi Kollégiumban tanultak, hogy tanítóképző intézeti tanári oklevelet szerezhessenek. A tanítónők átlagosan 3 évig oktattak az intézményben, ami a rendi krónika szerint azzal magyarázható, hogy többen továbbtanultak, vagy betegség miatt voltak távol. A hitoktatói magas létszám magyarázata, hogy a különböző felekezetű káplánok vagy segédlelkészek tartották a vallástan órákat, akiket gyakran másfelé helyeztek át.

A tantestületben olyan nagy tekintélyű szakemberek tanítottak, mint M. Vitál Szaniszla, akit a Szent Orsolya-rend magyarországi tartományának novicius mesternőjévé neveztek ki; M. Magas Franciska költő, magyar-pedagógia és Pati Nagy Ilona matematika szakos pedagógus. Az évek során a szakfelügyeletet a megyében dr. Tóth Antal, Bársony Sándor és Takács József tanítóképzős oktatók látták el.

Az intézet tanárait a lelkiismeretes oktató-nevelő munka volt jellemző. Nagy hangsúlyt fektettek a tanítandó anyag kiválasztására, a tanmenet pontos elkészítésére és a megfelelő módszerek kiválasztására. A tanulók tudását rendszeres el-

¹² A Szent Orsolya-rend 1918–1919., 1919–1920., 1920–1921. évi értesítője. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára.

lenőrzésekkel követték nyomon. A tanítási órákon kívül foglalkoztak a gyenge tanulmányi eredményűekkel, részt vettek az ifjúsági mozgalmi munkákban, kirándulásokat szerveztek, kezdeményezték a tanulók nyári fizikai munkáját, melybe ők is bekapcsolódtak, iskolán kívüli szakköröket vezettek.¹³

Az intézmény minden hónapban tartott tanárkari értekezletet, amelyen megbeszélték az elsajátítandó ismeretanyagot, az esetleges lemaradás okait és a felzárkózás lehetőségeit. Egyeztették az írásbeli dolgozatok idejét, elemezték a növendékek magatartását és szorgalmát, probléma esetén kidolgozták a hatékony tanítási-nevelési stratégiákat. Több megbeszélésen foglalkoztak azzal, hogy az eredményes munka érdekében milyen intézkedések szükségesek, s ezzel kapcsolatban a következő javaslatokat tették: zavartalan, megszakítás nélküli tanítás biztosítása; következetes nevelői hatás; az intézetek felszerelésének pótlása és kiegészítése; egységes tantestület létesítése. Mindennapos, megszokott dolog volt a nevelők részéről egymás óráinak hospitálása, mellyel szakmai fejlődésüket segítették, és nevelési koncepcióikat még inkább összhangba hozták. Az óralátogatásokat beszélgetés követte, melyen az oktatásra-nevelésre vonatkozó irányelveket fogalmazták meg.¹⁴

Az oktatók munkájának hatékonyságát fokozták a tanügyi irányítás által szervezett tanfolyamok is. A rendszeres bemutató tanítások és megbeszélések szintén a továbbképzést szolgálták, hozzájárultak a tantárgyi koncentráció kialakításához, a gyakorlati megoldási módok fejlesztéséhez, a tanulók személyiségének alaposabb megismeréséhez. A tanárok önképzését szakmai folyóiratok és a könyvtár segítette. Intézményen kívüli tevékenységük minden időszakban élénk és sokrétű volt. Gyakran szerepeltek előadásokkal városi, megyei és országos fórumokon, részt vettek a társadalmi, kulturális körök rendezvényein, egy-egy pedagógus több egyesületben is aktív munkát végzett.¹⁵

A rendi értesítő szerint Bury Alajos igazgató a kisvárdai községi képviselőtestületnek és tanügyi szakosztályának rendes, a Kisvárdai Kaszinó Egyletnek választmányi tagja volt; M. Riszner Armella főnöknő a Kisvárdai Úriasszonyok Mária Kongregációjának igazgatója, az egyházközségi Karitás választmányi tagja volt. Aktív közreműködésük hozzájárult a községi élet színvonalának emeléséhez és a vezetőkkel való jó kapcsolat fenntartásához.¹⁶

¹³ MNL SzSzBML VIII. 532. 22. kötet 1950.

¹⁴ A Szent Orsolya-rendiek kisvárdai tanítóképző intézetének és polgári leányiskolájának értesítője az 1927/28. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

¹⁵ Bővebben lásd: Pappné, 2008.

¹⁶ A Szent Orsolya-rendiek kisvárdai tanítóképző intézetének és polgári leányiskolájának értesítője az 1927/28. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

Az oktató munka

A kisvárdai Tanítóképző beilleszkedve a korabeli magyar közoktatási struktúrába a felekezeti jelleget megtarthatta, de az oktatásügyi hatóságok határozatai rá vonatkozóan is kötelező érvényűek voltak. A szakminisztérium rendeletei, utasításai alapján történt a nevelés és oktatás. A 4 éves tanítóképzés idején a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1911. június 30-án kelt 78000 sz. rendelettel kiadott Tanterv és Tantervi Utasítások voltak a mérvadók. A rendelkezés általános része kimondta: „*A tanítóképző-intézet szakiskola. Feladata, hogy művelt, hivatásukat értő és szerető tanítókat bocsásson ki a népiskola számára.*”¹⁷

A teljes képzési idő alatt az elméleti pedagógia összes óraszámát heti 10, a gyakorlati képzésre fordítható idő 8, a heti óraszám minden osztályban 36 volt. Ezt növelték még a tanfolyami órák (egészségügyi, csecsemő- és gyermekvédelmi, szociológiai). Ez a tanterv a legkorszerűbb szaktudományi ismereteket tartalmazta, ezzel a gyakorlati képzés színvonalát is emelve, azonban a túlterhelést nem szüntette meg, mivel a tananyag új tárgyakkal bővült. A tanítóképzést továbbra is az eötvösi szellem hatotta át, amely a leendő tanítók lényeges feladatának tartotta a hivatás- és emberszeretet kialakítását, a megfelelő általános, szaktárgyi és pedagógiai ismeretek elsajátítását. Az intézetben a Felbiger-féle módszert alkalmazták, melynek lényege: a tanító legyen képes megértetni a tantárgyat a gyermekkel, s az ismeretet a gyakorlatban is alkalmazni tudja. A tanulmányok végzésén kívül az iskola fő célja a mélyen vallásos katolikus nevelés volt. Ezt szolgálták a közös imák, a szentségekhez való gyakoribb, de „minden kényszer nélküli járulás. (...) Iparkodtak a nevelők, hogy Rendünk alapítónője, Merici Szent Angélnak a képe ne csak a termék falán legyen köztünk, hanem szelleme is éljen valamennyiünkben, iskolában és az internátusi otthonban egyaránt.”¹⁸

A tanító- és tanítónőképző intézetek heti óratervében minimális eltérés mutatkozott. A leányoknál az ének-zene és a szolfézs órák száma eggyel kevesebb volt, de az ő képzésükben a női kézimunka tantárgy is szerepelt heti 2 órában. Az idegen nyelvek közül a németet tanították. A történelem tantárgy keretében a tanterv mindhárom osztályban a magyar nemzet történetét dolgozta fel, kiegészítve az egyetemes történelemmel. Célja: „*Az emberiség gazdasági, művelődési, társadalmi és politikai fejlődésének áttekintése és a magyar nemzet történetének ismerete, kapcsolatban az egyetemes történeti eseményekkel és hatásokkal.*”¹⁹ A történelem oktatásának keretén belül célként fogalmazódott meg az általános műveltség fejlesztése, a hazaszeretet ápolása és az ország történetének a világtörté-

¹⁷ A vallás- és közoktatásügyi miniszter 78000/1944. sz. rendelete. Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola és Tanítóképző Intézetek számára. Rendeletek Tára

¹⁸ A Szent Orsolya-rendiek kisvárdai tanítóképző intézetének és polgári leány iskolájának értesítője az 1943/44. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

¹⁹ Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola és Tanítóképző Intézetek számára

nelembe való beillesztése. A szerzők kiemelték minden olyan eseményt, melyek során Magyarország világtörténeti szerepet játszott, részletesen ismertették azon népek történetét, akik befolyásolták a magyarság sorsát.

A földrajztanítást illetően csillagászatot, Magyarország geográfiai fekvését és az európai országok között elfoglalt szerepét, valamint természeti, néprajzi és gazdasági elemzést tanítottak. A korban mindenképpen kiemelendőnek számított, hogy oktatófilmeket használva tették érdekesebbé a tananyagot.²⁰

A neveléstannal kapcsolatban az I. évfolyamon a testi élet, a II. évben a lelki élet fejlesztésére összpontosítottak, III. osztályban a népiskolai nevelés- és oktatástant, IV. évfolyamon pedig a nevelés története tárgyát oktatták. A testi élet ismertetésének célja az volt, hogy a leendő tanítót megismertesse az emberi szervezettel. Az anyagfeldolgozás három fő szempont mentén történt: élettani, egészség- és neveléstani. A lelki élet ismertetése Kornis Gyula könyvéből történt, melyben a szerző szerint a nevelés legfontosabb feladata, hogy a „*gyermek lelkében célszerű és hasznos asszociációt teremtsünk.*”²¹ Harmadéven Weszely Ödön és Baló József tankönyve alapján történt a tanítás.

A magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatási célja „*a magyar nyelv tudatos ismerete, előadásbeli ügyesség szerzése, esztétikai és irodalmi műveltség alapján a növendék bevezetése a magyar lelkivilágba, hogy így a nemzeti ideális célok buzgó munkásává lehessen.*”²² A tanterv az I. osztályban a nyelvtan és stilisztika, a II. és III. évfolyamon a poétika és retorika, IV. évben a magyar irodalom fejlődésének áttekintése tárgyak tanítását határozta meg. A magyar nyelv és irodalom tanításához szükséges kötelező irodalmak a tanulók rendelkezésére álltak az iskolai könyvtárban. Továbbá irodalmi esteket, előadásokat is tartottak, melyeken a gyakorlóiskolások is részt vettek, valamint színházlátogatásokra is sor került.²³

A tanterv a könyvválasztással kapcsolatban így fogalmazott: „*A tanár úgy válassza meg a használandó tankönyvet, hogy ez megegyezzzék tanításának berendezésével és szellemével.*”²⁴

Az intézet tanárai ügyeltek arra, hogy az órák ne csak előadászerűek legyenek, hanem a növendékek is aktívan bekapcsolódjanak a tanítás-tanulás folyamatába.

²⁰ A Szent Orsolya-rend polgári leány iskolájának értesítője az 1927/28. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

²¹ Kornis, 1912.

²² Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola és Tanítóképző Intézetek számára

²³ A Szent Orsolya-rend kisvárdai polgári leány iskolájának értesítője az 1942/43. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

²⁴ Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola és Tanítóképző Intézetek számára

Az előadói készséget önálló beszámolókkal, előadásokkal fejlesztették. A helyesírási, fogalmazási készség és szépírási ellenőrzése minden tanár feladata volt.²⁵

A nevelés

A nevelő munka középpontjában az erkölcsi élet fejlesztése állt. A tantestület lényeges feladatának tekintette a hitbeli szemlélet elmélyülését. A Szent Orsolya-rendi képző nevelési elveinek alapvető dokumentuma a Szent Angéla által 1539-ben megfogalmazott „*Intelmek*” volt: „*Arra kérlek benneteket, hogy növendékeitek mindegyikét nagyra becsüljétek és, hogy ne csak neveiket, hanem egyszer s mind viszonyaikat, úgy szintén az ő természeti mivoltukat, lelkiállapotukat, indulataikat, szóval mindent, ami gyermekeitekre vonatkozik, szívetekbe vésve hordozzátok!*”²⁶

A rend pedagógiai elvei igyekeztek alkalmazkodni a kor változó igényeihez, a katolikus szellemiséget mindenkor szem előtt tartva. A növendékek vásár- és ünnepnapokon felekezetük szerint istentiszteletre mentek tanári vezetés és ellenőrzés mellett. Tanév elején a 3 napos lelkigyakorlaton minden katolikus diáknak részt kellett vennie, továbbá naponta szentmisét hallgattak, gyakran áldoztak, és mindennap egy-egy tanulónak engesztelő napot kellett tartania. Már az I. évfolyamon megkezdődött a vallásos életre való felkészítés, melynek elmélyítésére a Mária Kongregáció adott lehetőséget. A reformátusok számára nem voltak kötelezőek a lelkigyakorlatok, ők a községi leánykör gyűlésein vettek részt. A vallásos szellemiség mellett nagy hangsúlyt helyeztek a hazafias érzelmek ápolására is.

A nevelés egyik fő színterévé váltak a tanulmányi kirándulások, melyek előre tervezett ütemezés szerint történtek. A vidék, a falu megismerése, a hazai táj szépsége, a népművészeti tárgyak gyűjtése mind-mind a hazaszeretet elmélyítését szolgálták. A kirándulások révén a tanulók eljuthattak Budapestre, Debrecenbe, Egerbe, Sárospatakra. Egynapos tanulmányi utak alkalmával ellátogattak a nyírbogdányi petróleumfinomítóba és a demecseri ipartelepre is.²⁷

Az intézetben rendszeres volt a testi nevelés is, bár az iskola csak 1943-tól rendelkezett tornateremmel. Nagy gondot fordítottak a levegőzésre, a séták során gyakran a temetőbe, az elhunyt apácák síremlékeihez látogattak el. Minden évben tánctanfolyamot szerveztek, a testnevelés órákat csak a kisvárdai képzőben tartot-

²⁵ A Szent Orsolya-rend kisvárdai polgári leány iskolájának értesítője az 1934–35. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

²⁶ Szokások könyve a Szent Orsolya Rend Uniója számára, 1934. 157.

²⁷ A Szent Orsolya-rend kisvárdai polgári leány iskolájának értesítője az 1934/35. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

ta szerzetes tanár. Említésre méltóak a sportkörök, rendezvények és tornabemutatók is, melyeket évente megrendeztek.²⁸

A képző pedagógusai azon fáradoztak, hogy megismertessék a rájuk bízottakkal a nevelői pályát, feltárják annak szépségeit. Megkövetelték az ifjaktól az esztétikus és helyes írást, a szép beszédet. Önálló és igényes, kezdeményező tanárjelölteket igyekeztek kibocsátani az intézményből.

A növendékek magatartását minden hónapban a tanárkari értekezleteken beszélték meg. Súlyosabb vétségek esetén a tantestület szigorú intézkedéseket hozott. A büntetések fokozatai a következők voltak: tanári, osztályfőnöki, tantestületi, igazgatói intés, dorgálás, kimenőmegvonás, igazgatói szék elé idézés, kizárás. A jelöltek igyekeztek alkalmazkodni az iskolai élet rendjéhez; komolyabb panasz nem merült fel ellenük. A máterek az egyházi nevelés elveit alkalmazva igyekeztek valóban „anyái” lenni leányaiknak.

A nevelők igyekeztek megismerni a tanítványok személyiségét, családi körülményeit, erre a képezde internátusa is lehetőséget adott, hiszen a bentlakók megfelelő felügyelet mellett végezték munkájukat. A nővérek a szigorú, de szeretetteljes légkör mellett arra törekedtek, hogy a tanulók második otthonnak tekintsék az iskolát.²⁹ A kiváló pedagógiai munkát a Kisvárdai vidék című hetilap is elismeréssel illette: *„Hogy elsőrendű nevelés folyik a zárdában az ma már nem vita tárgya. Boldog szülő, akinek a leánya olyan gondos és lelkiismeretes nevelést kap! Köszönet és hála a névtelen munkásoknak és hősöknek! Akik a nemzetnek legértékesebb részét, a boldogabb jövődő magyar anyáit nevelik.”*³⁰

Az 1940-es évek végétől a nevelésben is szemléletváltás következett be, mely háttérbe szorította a vallásos nevelést. A legfontosabb továbbra is a tanítási óra, az ifjúsági szervezet és az ünnepélyek maradtak, de hangsúlyosabb szerepet kaptak a tanulószobák és szakkörök is.

A gyakorlati képzés

A tanítóképzés elsőrendű feladata a mesterségre való felkészítés volt, melyet a gyakorlati képzés biztosított. Ennek két fő formáját az egyéni és csoportos hospitálás és a gyakorlótanítás adta.

Az óralátogatás megfigyelési szempontjait a tanári kar határozta meg: I. évfolyam: gyermekek és környezetük; II. osztály: a tanítás módja, szemléltetés; III.

²⁸ A Szent Orsolya-rend kisvárdai polgári leány iskolájának értesítője az 1942/43. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

²⁹ A Szent Orsolya-rend kisvárdai polgári leány iskolájának értesítője az 1942/43. tanévről. Kisvárdai Katolikus Plébánia Levéltára

³⁰ Kisvárdai vidék, 1943. június 10. 5.

év: közös hospitálások heti 2 órában. A jelöltek az órákon a tanítás folyamatát, a tananyag feldolgozását, a módszertani eljárásokat figyelhették meg.

Az 1911-es tanterv a III. évfolyamon heti 2 órát, a IV. osztályban heti 6 órát írt elő a tanítási gyakorlatra.³¹ A bemutató órákat a gyakorlóiskola tanárai, a képzős tanárok és az igazgató tartották. Ezután maguk a növendékek is mintaórákat tartottak, melyek fél óra időtartamúak voltak. A tanítás utáni órában került sor az értékelésre. A tanítási tervezetet minden tanulónak ki kellett dolgoznia, melyet a gyakorlóiskola oktatója és a pedagógiatanár nézett át, és ellátta kézjeggyével. A negyedévesek már ellátogattak a tanyasi iskolákba, napközi otthonba, szülői értekezletekre. A jelölttel nem tudatták, mikor fog tanítani, hogy ezzel is alaposabb felkészülésre ösztönözzék. Az órát követően megbeszélték a látottakat, a bírálat sorrendjét az önbírálat, a helyettes tanító bírálata és a csoport hozzászólása alkotta.

A gyakorlati képzés döntő jelentőségű volt az egész tanítást illetően. A tanulóknál mélyítette a hivatástudatot, a gyermekszeretetet és a szaktárgyi érdeklődést.

Összegzés

Dolgozatomban kísérletet tettem arra, hogy a kisvárdai Szent Orsolya-rendi Tanítóképző Intézet életével kapcsolatos eseményeket, tényezőket, az orsolyiták nevelő munkáját röviden, vázlatosan ismertessem.

Az intézet tanárai hivatástudattal, elszántsággal szolgálták a kereszténység ügyét és a hazát. A nővérek kiváló munkája, áldozatos szeretete ma is követendő példa. Az Orsolya-rendiek intézményének története szép példája az emberi kultúra folyamatosságába vetett hitnek.

A tanulási lehetőségeket az iskola a nehézségek ellenére is igyekezett biztosítani. A képzés nevelési, oktatási és gyakorlati értékei, hagyományai századokon át alakultak, gazdagodtak, melyeket mind a nevelők, mind a tanulók féltve őriztek, s minden gyakorlatot erre építettek. Értelmiségiek jelentős része került ki az intézmény falai közül, s kamatoztatta az itt megszerzett tudást. Az orsolyita képzők bezárásával egy folyamat szakadt meg, mely sok éven át hazafias, lelkiismeretes pedagógusokat képzett a nemzet számára.

A rendalapító tevékenysége, a nővérek munkája, szellemisége, klasszikus pedagógiai elveik a mai kor tanítói és tanárai számára is aktuálisak. Korunkban az egyházi iskoláztatás reneszánszát éli, és városunkban is újra szervezés alatt áll a Szent Orsolya-rend visszatérése az intézmény falai közé, melytől a város a vallásos szellemiség újbóli megerősödését várja.

Addig azonban marad a kutatómunka, melynek célja az orsolyiták kisvárdai szerepének feltárása és bemutatása. Jelen tanulmány e kutatásnak az első állomása.

³¹ Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola és Tanítóképző Intézetek számára

- Pappné, 2008.: *Pappné Molnár Erika: A kisvárdai Szent Orsolya-rendi Tanítóképző Intézet. Szakdolgozat. Kisvárdai, 2008.*
- Puskely, 1998.: *Puskely Mária: Kétezer év szerzetessége. Szerzetesség- és művelődéstörténeti enciklopédia, II. kötet. Budapest, 1998.*
- Radnai, 1931.: *Radnai Oszkár: Tanítóképzők tanulóinak felvételéről. Magyar Tanítóképző, 1931/5. sz.*
- Szabó, 1985.: *Szabó József: A kisvárdai Szent Orsolya-rendi Tanítóképző megszervezése. Budapest, 1985.*